

6. Маркетинговий менеджмент : підручник / Ф. Котлер, К. Л. Келлер, А. Ф. Павленко та ін. – К. : Хімджест, 2008. – 720 с.
7. Маркова В.Д. Стратегический менеджмент : курс лекций / В.Д. Маркова. С. А Кузнецова. – М. : ИНФГА-М: Новосибирск: Сибирское соглашение, 2000.- 288 с.
8. Основы маркетинга : пер. с англ. / Ф. Котлер, Г. Армстронг, Д. Сондерс, В. Вонг. – 2-е изд. – М. : Издат. дом „Вильямс”, 2002. – 944 с.
9. Павленко А. Ф. Маркетинг : підручник / А. Ф. Павленко, А. В. Войчак. – К. : КНЕУ, 2003. – 246 с.
10. Портер М. Э. Конкуренция : [учеб. пособие] / Майкл Э. Портер ; пер. с англ. Я. В. Заблоцкого. – М. : Вильямс, 2000. – 495 с.
11. Світове і регіональне виробництво аграрної продукції / П. Т. Саблук, Г. А. Калієв, В. Г. Саблук та ін. – К. : ННЦ „Ін-т аграрної економіки”, 2008. – 210 с.
12. Строков В. А. Управление маркетингом на предприятии : учеб. пособие / В. А. Строков. – М. : ХОРС, 2004. – 239 с.
13. Шульц Д. Е. Новая парадигма маркетинга : интегрируемые маркетинг- коммуникации / Д. Е. Шульц, Стэнли И. Танненбаум, Роберт Ф. Лаутерборн. – М. : ИНФРА-М, 2004. – 233 с.
14. Эванс Д. Р. Маркетинг : пер. с англ. / Д. Р. Эванс, Б. Берман. – М. : Сирин ; МТ-Пресс, 2004. – 278 с. : ил. – (Классика маркетинга).
15. Rhodes V. James. The Agricultural Marketing System / V. James Rhodes, Jan L. Dauve, Josef L. Parcell ; University of Missouri-Columbia. – 6th ed. – Scottsdale : Holcomb Hathaway, Publishers, 2007. – 372 p.

УДК 330.1

Кравчук Н.О.,
викладач кафедри економіки та обліку
господарської діяльності
Нововолинський факультет
Тернопільський національний економічний університет

ПІДХОДИ ДО ОЦІНКИ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО КАПІТАЛУ ПІДПРИЄМСТВА

Постановка проблеми. Конкурентоспроможність сучасного підприємства дедалі більшою мірою стає результатом ефективного використання унікальних за своєю природою факторів нематеріального характеру — таких, як знання й уміння співробітників, професійна кваліфікація, патенти, права на дизайн і торгові марки, відносини із споживачами, структура управління, інформаційні технології тощо, — поєднаних у категорію "інтелектуальний капітал". Саме тому важливо правильно оцінити вартість цієї категорії для того, щоб максимально ефективно розробити основні засади управління інтелектуальним капіталом.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням оцінки інтелектуального капіталу підприємства займалися такі зарубіжні і вітчизняні науковці, як N.Bontis [7], І.Л. Назаренко [5], С.О. Білоус-Сергєєва [1], О.В. Кендюхов [2], Г. Ступнікер [6] та ін. Зокрема, у працях С.О. Білоус-Сергєєвої розглянуті іноземні методи оцінки інтелектуального капіталу. О.В. Кендюхов поділив показники оцінки інтелектуального капіталу на дві групи: ті, що характеризують творчу активність персоналу та ті, що характеризують економічну ефективність. На думку І.Л. Назаренко, інтелектуальний капітал варто оцінювати за його структурними елементами, а І.І. Нагорна та N.Bontis виділили систему коефіцієнтів для оцінки. Проте однозначного підходу до оцінки інтелектуального капіталу так і не визначено.

Постановка завдання. Зростання ролі інтелектуального капіталу в забезпеченні конкурентоспроможності підприємства висуває завдання оцінювання цього виду капіталу. Проблема вимірювання інтелектуального капіталу виявилась внаслідок зростання різниці між балансовою і ринковою вартістю підприємства. У другій половині ХХ ст. ця різниця стала настільки істотною, що досить актуальним стає пошук методів оцінювання інтелектуального капіталу як складника ринкової вартості підприємства.

Метою статті є дослідження основних підходів до оцінки інтелектуального капіталу підприємства, розгляд методів оцінки інтелектуального капіталу згідно витратного, доходного та порівняльного підходів та обґрунтування власного підходу до оцінки інтелектуального капіталу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сьогодні багато підприємств публікує звіти, в яких вони намагаються показати вартість підприємства, пов'язану зі знаннями і вміннями працівників, задоволенням клієнтів, діловою активністю, використовуваними високими технологіями тощо. Варто звернути увагу, що термін "інтелектуальний капітал" наразі не має однозначного загальноприйнятого трактування, для його оцінювання використовують різноманітні інструменти.

Зокрема, N. Bontis було запропоновано розділити методи оцінки інтелектуального капіталу на групи:

- безпосередні методи (direct intellectual capital methods), засновані на безпосередній грошовій оцінці різних складових інтелектуального капіталу;
- методи ринкової капіталізації (market capitalization methods) - оцінюють різницю між ринковою вартістю і балансовою вартістю активів;
- методи рентабельності активів (return on assets methods) - різниця між середньогалузевою рентабельністю активів і рентабельністю підприємства є додатковою ефективністю, яку генерує інтелектуальний капітал;
- індикаторні методи (scorecard methods), що оцінюють різні індекси та індикатори, які, як передбачається, впливають на величину інтелектуального капіталу. Оцінка в грошовій формі не здійснюється [8, с. 41–46].

Варто зазначити, що перші три групи методик відповідають відомим в теорії оцінювання витратному, доходному і порівняльному підходам. Остання група – єдина, яка передбачає неважливу оцінку.

Згідно витратного підходу, вартість інтелектуального капіталу варто визначати як суму вартостей людського капіталу, структурного (організаційного) та ринкового капіталу (рис. 1).

Рис.1. Вартість інтелектуального капіталу підприємства згідно витратного підходу
Джерело: розроблено автором на основі [3], [5]

Для порівняльної вартісної оцінки інтелектуального капіталу найбільш часто застосовується коефіцієнт Тобіна, який визначається за формулою:

$$Kt = \frac{V_{\text{ринк}}}{V_{\text{бюд}} + V_{\text{спор}} + V_{\text{устат}} + V_{\text{зан}}}, \quad (1)$$

де K_t – коефіцієнт Тобіна;
 $V_{\text{ринк}}$ – ринкова вартість компанії, грош. од.;

- $V_{\text{буд}}$ – вартість будинків компанії, грош. од.;
- $V_{\text{спор}}$ – вартість споруджень компанії, грош. од.;
- $V_{\text{устат}}$ – вартість устаткування компанії, грош. од.;
- $V_{\text{зап}}$ – вартість запасів компанії, грош. од..

Відношення ринкової ціни компанії до ціни заміщення її реальних активів зветься коефіцієнтом Тобіна на прізвище американського економіста, що вперше досліджував дане співвідношення. Ринкова ціна компанії найбільш вірогідно проявляється лише при реальній покупці її іншою компанією. Зокрема, аналітики відзначають, що підвищення індексу ділової репутації підприємства, яка є складовою інтелектуального підприємства, на 1 % дає приріст її ринкової вартості на 3 % [6].

Разом з тим, згідно доходного підходу до оцінки вартості інтелектуального капіталу підприємства варто застосовувати показники рентабельності, зокрема рентабельності продажів, рентабельності власного капіталу, оборотних і необоротних активів, інвестицій [1].

Якщо брати до уваги доцільність застосування різних підходів оцінки інтелектуального капіталу для різних об'єктів інтелектуального капіталу, то варто зазначити, що, наприклад, при оцінці ефективності патентів і ліцензій, торгової марки, франшизи, майнових прав, програмного забезпечення варто застосовувати доходний підхід. Оцінюючи робочу силу, збутові системи підприємства, рівень організаційної структури варто користуватись витратним підходом до оцінки інтелектуального капіталу.

Проте найбільш особливими є індикаторні методи оцінки інтелектуального капіталу. Тут варто згадати такі методики, як: Збалансована система показників Balanced Scorecard, навігатор Scandia, методику оцінки інтелектуального капіталу Маркова Н.С., С. Ілляшенко, А.Л. Гапоненка.

На початку 90-х років минулого століття два американські провідні менеджери – Девід Нортон і Роберт Каплан – запропонували світу бізнесу модель, яку вони назвали терміном "Balanced Scorecard" – "Збалансована система показників". Цю модель вони розробляли з єдиною ціллю: виявити нові способи підвищення ефективності діяльності і досягнення цілей бізнесу. Збалансована система показників — це система стратегічного управління організацією на підставі вимірювання та оцінки ефективності її діяльності за набором показників, підібраних таким чином, щоб врахувати всі суттєві (з точки зору стратегії) аспекти діяльності організації (фінансові, маркетингові, виробничі і т. ін.) [9]. Вона трансформує місію і загальну стратегію організації у систему взаємозв'язаних показників.

Українським ученим О.В. Кендюховим [2] запропоновано методику оцінки, в основі якої закладено розрахунок і аналіз показників, котрі характеризують якісні та кількісні результати використання та відтворення персоніфікованого інтелектуального капіталу. Дослідник поєднує ці показники у два блоки:

- показники, що характеризують творчу активність персоналу;
- показники, що характеризують економічну ефективність управління

Вартим уваги є досвід скандинавської фірми "Scandia". У 1995 р. це акціонерне товариство опублікувало річний звіт, в якому серед численних додатків був також і додаток, присвячений інтелектуальному капіталу. Запропонована в ньому модель вимірювання базувалась на припущенні, що фірма повинна бути у стані окреслити місію, з якої виникає стратегія. Своєю чергою, це мало забезпечити їй досягнення справжньої сталої вартості. Зі впровадженої стратегії виникали фактори успіху в формі цінностей, які фірма намагалась максималізувати. Вони були об'єднані в чотири групи: фінанси, клієнти, процеси, розвиток. Працівники становили додаткову спільну для вказаних груп сферу [6].

При оцінці інтелектуального капіталу використані індексні методи звертають увагу на освіту та досвід персоналу, плінність кадрів, обсяг науково-дослідних і дослідно-конструкторських робіт, ступінь задоволеності роботою персоналу, ступінь розвитку організаційної культури підприємства, ділова репутація підприємства, сталість клієнтської бази, обсяг замовлень, рівень довіри до підприємства, вартість бренду.

Проте оцінюючи інтелектуальний капітал необхідно також врахувати, що його вартість зменшує втрата кваліфікованих кадрів внаслідок досягнення ними пенсійного віку, звільнення за власним бажанням, зниження освітнього рівня працівників.

Висновки з даного дослідження. Отже, головна мета оцінки інтелектуального капіталу – забезпечення стійкого розвитку організації. Інтелектуальний капітал представляє собою фундамент для майбутнього зростання. Тому його оцінка допомагає формувати довгострокову стратегію організації в постійно мінливій зовнішній обстановці й використовується як інструмент комунікацій. І саме на вдосконалення методик оцінки інтелектуального капіталу для максимально ефективного управління ним і повинні бути спрямовані наступні дослідження в цій галузі.

Література

1. Білоус-Сергєєва С.О. Оцінка інтелектуального капіталу промислового підприємства / О.С. Білоус-Сергєєва // Теоретичні і практичні аспекти інтелектуальної власності: збірник наукових праць : у 3-х т. / ПДТУ. – Маріуполь, 2011. – Т. 1. – С. 208-213.

2. Кендюхов О.В. Інтелектуальний капітал підприємства: методологія формування механізму управління [монографія] / О.В. Кендюхов; Національна академія наук України. Інститут економіки промисловості. – Донецьк : ІЕП НАНУ України, 2006. – 307 с.
3. Кравчук Н.О. Теоретичні засади функціонування інтелектуального капіталу підприємства / Н.О. Кравчук // Інноваційна економіка. – 2012. – № 8. – С. 114-117.
4. Нагорна І.І. Сутність та оцінка інтелектуального капіталу на підприємстві / І.І. Нагорна // Економічний простір. – 2011. – № 46. – С. 278–285.
5. Назаренко І.Л. Методика оцінки інтелектуального капіталу лінійних підприємств залізничного транспорту / І.Л. Назаренко, Т.О. Мороз // Вісник економіки транспорту і промисловості. – 2011. – № 34. – С. 307-315.
6. Старик Р.Я. Методологічні аспекти оцінки рівня інтелектуального капіталу / Р.Я. Старик // Науковий вісник НЛТУ України, 2010. – № 20. – С. 233–241.
7. Ступнікер Г. Формування і оцінка інтелектуального капіталу підприємства / Г. Ступнікер // Економічний аналіз. – 2010. – № 5. – С. 189–192.
8. Bontis N. Assessing knowledge assets: a review of the models used to measure intellectual capital / N. Bontis // International Journal of Management Reviews. – 2001. – № 3. – р. 41–60.
9. Starovic D. Understanding corporate value: managing and reporting intellectual capital / D. Starovic and B.Marr // The Chartered Institute of Management Accountants (CIMA), Technical Report. – London, 2003. – 26 p.

УДК 336.02

Гулай І.О.,
аспірант¹

*Львівський регіональний інститут державного управління
Національної академії державного управління
при Президентіві України*

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ОЦІНКИ ЕФЕКТИВНОСТІ СИСТЕМИ ФІНАНСОВОГО КОНТРОЛЮ НА ПІДПРИЄМСТВІ

Постановка проблеми. Система фінансового контролю на підприємстві повинна забезпечувати виконання встановлених форм і методів реалізації фінансових відносин, аналізу їх ефективності та розробки пропозицій з їх вдосконалення у межах даного суб'єкту господарювання. Питання підвищення ефективності системи фінансового контролю є актуальним на будь-якому етапі, оскільки від ефективної роботи системи фінансового контролю безпосередньо залежить ефективність фінансово-господарської діяльності підприємства. Для того, щоб визначити напрями підвищення ефективності системи фінансового контролю необхідно виробити чіткий науково-методичний підхід до оцінки її ефективності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Загальним проблемам щодо визначення принципів оцінки ефективності системи фінансового контролю присвячені наукові дослідження таких вчених, як: Король Г.А. [1], Гавришко І.К. [2], Островська Г.Й. [3], Яценко В.М. [4] та інших. У цих роботах висвітлено питання методологічних підходів до оцінки ефективності системи фінансового контролю. Вітчизняними та зарубіжними дослідженнями доведено, що шлях до підвищення ефективності системи фінансового контролю лежить через удосконалення її методології та організації, які потрібно деталізувати відповідно до особливостей функціонування суб'єкта господарювання.

У своєму дослідженні Коюда В.О. зазначає, що підприємство – це складна соціально-економічна система, яка для ефективного функціонування вимагає управління. Однією із проблем управління підприємства є відсутність дієвої організації системи фінансового контролю на підприємстві, яка повинна забезпечувати методичну організацію фінансового контролю, надавати своєчасне і повне інформаційне забезпечення усіх елементів процесу управління на підприємстві, формувати оптимальну систему мотивації персоналу та низку ефективних антикризових заходів на промисловому підприємстві [5].

Поняття ефективності системи фінансового контролю полягає у застосуванні сукупності різних видів, форм і методів обліку, аналізу та контролю фінансових операцій з одночасним порівнянням отриманих результатів та намічених підприємством цілей. Ефективне функціонування та подальший

¹ Науковий керівник: Крайник О.П. – д.в.н., професор